

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 1. – 168 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу «Русь, Московія і Тартарія» фламандського картографа XVI ст. Абрахама Ортелія.

**ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ФАШИСТСЬКОГО ЗДВИГУ
В ЮГОСЛАВІЇ**

Коли йдеться про українські право-радикальні націоналістичні організації, що діяли у міжвоєнний період в Югославії, то зазвичай згадують Організацію українських націоналістів (ОУН) і лише іноді – Український фашистський здви́г (УФЗ). Це пояснюється тим, що і нині існує обмаль джерел з історії УФЗ. Наша мета – подати деякі дані щодо структури та діяльності цієї політичної організації.

Появу Українського фашистського здви́гу датують серединою 1930-х рр. За даними відділу державної безпеки Міністерства внутрішніх справ Югославії, це була нелегальна політична організація [1, л. 1], хоча де-факто вона мала легальне приміщення під виглядом крамниці, де відбувалися засідання її керівного складу. Тому іноді в науковій літературі її називають напівлегальною [2, с. 67]. Кількісний склад УФЗ визначити важко, але відомо, що більшість складала емігранти із Наддніпрянської України, які прибули до Югославії у складі армії П. Врангеля. Імовірно, частина з них у 1918 р. перебувала у військових формуваннях Української Держави (П. Скоропадського).

Спочатку УФЗ співпрацював з ОУН. Мав тотожне з нею гасло «*Один до одного*» та схожу емблему – тризуб (автор – Роберт Лісовський). У 1936 р. суперечка між двома організаціями щодо емблеми була врегульована. Емблемою ОУН був стилізований золотий тризуб із середнім елементом у формі двосічного меча спочатку на білому, а потім на синьому щиті із золотою смужкою. Часто використовувався лише тризуб з мечем без щита, наприклад, на титулі журналу «*Розбудова нації*». Зауважимо, що після II Великого Збору ОУН(б), що відбувся 1-4 квітня 1941 р. у Кракові, символіка

*Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №15.01.10-01.15/17.3Ф «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

цієї гілки ОУН змінилася. Емблемою УФЗ був подібної форми тризуб на фоні хреста темного кольору.

Інформації про склад, структуру та діяльність УФЗ небагато. Так, на сторінках друкованого органу уряду УНР в еміграції паризького тижневика *«Тризуб»* матеріал про УФЗ вперше був опублікований у листопаді 1936 р. Це була реакція на появу універсалу від 19 серпня 1936 р. нової політичної організації. Програмний документ УФЗ розглядався уенерівцями як провокація, оскільки у додатку до нього йшлося про організатора Запорозького корпусу Армії УНР Петра Болбочана, який *«в тяжкий час наїзду червоних і білих катів на наш рідний край... був злочинно забитий агентами республіканської влади УНР»*. Уенерівці припускали, що це була чергова завуальована спроба *«совітів»* випробувати єдність української еміграції з використанням УФЗ [3, с. 9-10].

Вдруге тижневик *«Тризуб»* звернувся до теми УФЗ в лютому наступного року. Це був розлогий матеріал голови управи Союзу українських організацій в Югославії (СУОЮ) Пилипа Чорного про програмні документи та керівництво нещодавно посталої політичної організації. Головою УФЗ був торговець Левко Богунець. У першій половині 1930-х рр. він мав дещо інші ім'я та прізвище – Леонід Лебідь-Баганець, а у 1920-х рр. у російського військового агента в Белграді був зареєстрований як Леонид Баганцов. На думку П. Чорного, змінюючи прізвище Баганець на Богунець, імовірно, *«підбирався він до історичної постаті Богуна»* – сподвижника гетьмана Богдана Хмельницького. В універсалах УФЗ Л. Богунець іменувався *«головою самостійної суверенної Української Держави фашистського здвигу»* (ССУДФЗ). Керівним органом організації була Головна Рада УФЗ або Головна Рада ССУДФЗ. При ній діяли політичний, адміністративний, військовий та інші відділи. Мета і головні завдання УФЗ були викладені в універсалі Головної Ради УФЗ від 19 серпня 1936 р. та відозві політичного відділу від 26 серпня того ж року [4, с. 14-15].

Штаб УФЗ, як впливало з оголошення в белградській газеті *«Политика»*, знаходився за адресою: Београд, ул. Краља Александра, 112 [5, с. 27]. В цьому будинку було декілька

крамниць, в тому числі з продажу одягу під назвою «Україна» (належала Л. Богунцю). Саме там і відбувалися засідання керівників УФЗ, серед яких були «міністр закордонних і внутрішніх справ» та «військовий міністр» [4, с. 16-17].

Уривчасті дані про УФЗ наводять російські емігранти в Югославії, наголошуючи на тому, що організація була виключно німецької орієнтації і беззастережно критикувала як полонофільські організації, тобто ті, які підтримували уряд УНР в еміграції, так і ОУН, яка нібито скомпрометувала себе перед німцями. Стверджувалося, що Л. Богунець мав зв'язки з німецькими політиками, а можливо і з розвідувальною службою Німеччини [6, с. 460].

У січні 1939 р. УФЗ започаткував видання друкованого органу – щомісячника «За Україну». Його власником був Л. Богунець, головним редактором – Петро Полубинський, редагувала журналу редакційна колегія. Друкувалися статті В. Кривоноса, Я. Кравченка, В. Млинара, А. Смілого, С. Вовка та інших. Імовірно, частина статей підписана псевдонімами, а деякі статті – криптонімами (Б., В. Б., В. М., В. С., М. С., О. Го, С. Ст. та інші). Адреса редакції: *Београд, ул. Краља Александра, 112*. У першому номері журналу була викладена програма УФЗ, що складалася із 17 пунктів, а саме:

1. Україна – українцям.
2. Знищення більшовицької влади III інтернаціоналу.
3. Визволення з-під чужих окупацій всіх частин Українські Землі.
4. Самостійна, не від кого незалежна, Соборна Українська держава.
5. Сильна національна влада з участю в кермі всіх представників українського суспільства.
6. Автокефалія Української Православної Церкви. Свобода для всіх інших християнських віросповідань в границях державних законів, однак без права підпорядкування чужоземним церковним зверхникам. Українська Православна Автокефальна Церква та інші, признані державними законами християнські віросповідання, стоять на службі Державі і Народу.
7. Знищення всіх політичних партій.

8. Виховання українського суспільства в дусі жертвенного патріотизму та громадської дисципліни.

9. Розвиток національної культури.

10. Примусова загальна і фахова освіта.

11. Знищення ворожої і взагалі чужоземної колонізації.

12. Вивласнення без скупу панських земельних маєтків.

13. Вся земля працюючим селянам на основі приватної і громадської трудової власності.

14. Націоналізація вирішальних галузей промислу в цілях незалежного народного господарства. Всякі концесії чужинцям в промислі, рільництві та інших галузях державно-господарчого життя абсолютно виключені.

15. Приватний почин у тих ділянках промислового виробництва й торгівлі, де він виправдовується інтересами Держави і суспільства.

16. Організація робітництва в корпорації в цілях захисту його інтересів.

17. Усіх громадян неукраїнської народності на основі окремих державних законів унормувати під взглядом державної приналежності. З того правила безумовно виключені жиди й ті, що коли будь в тих чи інших формах працювали на шкоду Українського Народу й Української Державности [7, арк. 4-4зв].

На сторінках журналу піддавалася критиці політичні опоненти УФЗ – уряд УНР в еміграції за орієнтацію на Польщу, ОУН щодо подій у листопаді 1938 р. – березні 1939 р. на Закарпатті [8], гетьманський рух щодо подій 1918 р. в Україні [9], російська радянська влада [10]. Публікувалися статті про фашизм взагалі та український фашизм зокрема – «*Наші завдання*» С. Вовка, «*Проблеми українського фашизму*» М. С. [7, арк. 7-10], «*Фашизм переможе*» В. Б. [11, арк. 2-5зв], а також численні статті з історії гетьманщини XVII-XVIII ст. та періоду Української революції 1917-1921 рр.

На початку німецької окупації Югославії УФЗ була розпущена і припинила своє існування. Відірваний, за словами К. Бондаренка, від українських реалій, УФЗ не зміг перетворитися на потужну політичну силу. В Україні була

знищена більшовиками соціальна база (середній клас) фашистського руху та встановлено жорсткий репресивний режим [12, с. 79].

Перспективними, на наш погляд, дослідження усіх чисел журналу «*За Україну*», документів і матеріалів Архіву Югославії, що стосуються структури, складу та діяльності Українського фашистського здвигу.

1. Hrvatski drzavni archiv, f. 1357, kut. 2, br. 46387: Banska vlast Banovine Hrvatske, odjeljak za drzavnu zastitu. Ruska emigracija, njezin politicki rad i raspolozenje. Zagreb, 02.11.1939, 4 list.

2. *Козлітін В.* Українські громадські організації в Югославії (20-30-ті рр. ХХ ст.) / В. Козлітін // Українська діаспора / Ін-т соціології НАН України, Редакція Енциклопедії укр. діаспори; ред.: В. Євтух. В. Маркусь. – К.-Чикаго, 1996. – Ч. 9. – С. 52-69.

3. З преси // Тризуб. – Париж, 1936. – Ч. 39. – С. 8-10.

4. *Чорний П.* «Пошилися в дурні» / П. Чорний // Тризуб. – Париж, 1937. – Ч. 7-8. – С. 13-18.

5. Друштва и установе // Политика. – Београд, 1936. - Бр. 10224 (8 новембар). – С. 27.

6. Белоемиграција у Југославији: 1918-1941. - Т. 1 / Приредили Т. Миленковић, М. Павловић; Институт за савремену историју; 1. изд. – Београд: Фото Фугура, 2006. – 506 с. – (Библиотека «Скривана историја», коло 2).

7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф. 4465, оп. 1, спр. 196: Журнал «За Україну» – орган Українського фашистського здвигу, за січень 1939 р., січень 1939, 27 арк.

8. *Кривоніс В.* Відповідь брехачам / В. Кривоніс // За Україну. – Белград, 1939. – Ч. 5. – С. 3-11.

9. *Кравченко Я.* Скоропадщина / Я. Кравченко // За Україну. – Белград, 1939. – Ч. 5. – С. 12-20.

10. *Кривоніс В.* Московський імперіялізм й український фашизм / В. Кривоніс // За Україну. – Белград, 1939. – Ч. 6. – С. 1-9.

11. ЦДАВО, ф. 4465, оп. 1, спр. 197: Журнал «За Україну», № 2 за лютий 1939 р., лютий 1939, 26 арк.

12. *Бондаренко К.* Фашизм в Україні. До історії проблеми / К. Бондаренко // Українські варіанти [електронна версія]. – 1997. – № 2. – С. 74-83 / Режим доступу: <http://joanerges.livejournal.com/348951.html?thread=2895639>.